

Sırp, Karadağ ve Hırvat Tarih Yazıcılığında Osmanlı İmparatorluğu*

Ema MILJKOVIC**

çev. Banu Şennur Ermiş

OSMANLI HAKİMİYETİ altındaki Güney-Slav tarihine dair, birincil Osmanlı kaynaklarına dayalı olarak yapılan ilk önemli çalışmalar II. Dünya Savaşı öncesinde yazılmış olmasına rağmen (bazıları hâlâ değerini muhafaza ediyor)¹ Eski Yugoslavya'da bu alandaki ciddi araştırmalar 1950'li yıllarda başlamıştır. O yıllarda, Belgrad, Saraybosna ve nisbeten daha az olarak Üsküp'te Osmanlı çalışmaları için birkaç merkez yer almaktaydı. Bu yazıda üzerinde durulacağı üzere, Podgorica ve Zagreb'in bu alana olan ilgileri son zamanlarda gelişmiştir.

A) Osmanlı İmparatorluğu üzerine Modern Sırp Tarih Yazıcılığı

Hem Saraybosna hem de Belgrad, Osmanlı tarihi konusunda çok seçkin akademisyenlere ev sahipliği yapmasına ve üniversite düzeyinde oldukça etkili şarkiyat kürsülerine sahip olmasına rağmen, *Contribution for the Oriental Philology/Prilozi za orijentalnu filologiju* isimli dergiyi neşreden Institute of Oriental Studies'in kurulmuş olması dolayısıyla Saraybosna, akademik Osmanlı çalışmalarının öncü konumundaki ana merkezi olmuştur.

Belgrad, enstitü veya spesifik bir merkeze sahip olmayıp Sırp Bilim ve Sanat Akademisi Tarih Enstitüsü içinde Osmanlı dil ve tarihi uzmanlarının da üye olduğu özel araştırma birimleri bulunuyordu.² Bu uzmanlar, Sırp tarihinin yabana atılamayacak den-

* Ema Miljkovic, "Modern Serbian, Montenegrin and Croatian Historiography on the Ottoman Empire", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2010, c.8, sy.15, s. 697-714.

** Prof. Dr., Felsefe Fakültesi, Niş, Sırbistan

1 Bu konuda Gliša Elezović and Fehim Barjaktarević'in eserlerine bakınız. Bibliyografyalarının tamamının yanısıra hayat hikayelerine ve çalışmalarına dair detaylara dair bkz. Ljiljana Čolić, *Orijentalističko delo Gliše Elezovića (Gliša Elezović in Doğu Çalışmaları)*, Beograd: Filološki fakultet, 1996; Andjelka Mitrović, *Naučno delo Fehima Barjaktarevića (Fehim Barjaktarević'in Bilimsel Çalışmaları)*, Beograd: Filološki fakultet, 1996.

2 Bkz. Dušana Bojanić, Olga Zirojević ve Radmila Tričković'in çalışmaları. Söz konusu müellifler Sırp ve Yugoslav tarihçiliğine bazı önemli çalışmalar armağan etmişlerdir ki burada sadece Osmanlı tarihçiliğinin daha da gelişmesi yönünde bir çerçeveye oluşturan bazılardan bahsedeceğiz: Dušana Bojanić, *Zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku kruševačku i vidinsku oblast (15. Yüzyıldan 16. Yüzyıla Smederevo, Kruševac ve Vidin Bölgelerindeki Kanun ve Düzenlemeler)*, Beograd: Istorijski institut 1974. TRC Slavica Merenik, "Bibliografija dr Dušanke Bojanić (Šopova, Lukač) (Dušana Bojanić Šopova, Lukač'ın Bibliografisi)", İÇ, trc. 51 (2004), 241-247; Olga Zirojević, *Tursko vojno uredjenje u Srbiji 1459-1683 (Sırbistan'da Türk Askerî Yönetimi 1459-1683)*, Beograd: Istorijski institut, 1974; Zirojević Olga, ➤

li önemli bu döneminin aydınlatılmasına ilişkin muhtelif soruların cevaplarını bulmaya çalışırken temel Osmanlı kaynaklarını incelediler.

Çabalarına, Sırp topraklarında uzun süren Osmanlı hakimiyetine ve günümüz Balkanlarında halen görülen ve hissedilen tarihi ve kültürel anlamda zengin Osmanlı mirasına rağmen, Sırp tarihçiliğinin Osmanlı yönetim dönemini yeteri kadar ve özellikle de yöntemsel olarak incelemediği izlenimi devam ediyor. İyi eğitilmiş uzmanlar sağlayacak ve mevcut çalışmalardan daha iyi sonuçlar üretebilecek bilimsel strateji yaratılmasına liderlik edebilecek, bu disiplini kurumsal düzeyde inşa edecek organize bir akademik hareket yoktu.

1980'lerin sonunda Yugoslav toplumun dışarı çıktığı krizin yanısıra 90'lardaki iç savaş da Sırp tarih yazıcılığını etkilemiştir. Fakat bütün bu zorluklara rağmen (birinci ve en önemlisi yabancı arşivlerde yapılacak araştırmaların finansal destekten mahrum kalması), gerek müstakil olarak gerekse Osmanlı çalışmalarının bir cüzü olarak Sırp tarih yazımı zamanın getirdiği meydan okumalarla baş edebilmiş ve gündelik politikaların akademik çalışmaları etkisi almasına mücadele etmeksizin seviyesini üst düzeyde muhafaza edebilmiştir. Bu metin; bu disiplinin gelişiminin yanısıra Sırbistan'daki Osmanlı çalışmalarının son yirmi yıllık seyrine yoğunlaşacak, temel kitaplar, monografiler ve makalelere işaret edecektir.

I

Yukarıda sözü edilen yabancı arşivlerde yapılacak araştırma gezileri için ayrılan fonların yetersizliği Sırbistan'da Osmanlı tarihi çalışmalarının muhtemel konu başlıklarını sınırlandırdı. Tarihçiler kendilerini çoğunlukla özel koleksiyonlardan gelen; önceden fotokopi edilmiş belgelerle sınırlamak zorunda kaldı. Araştırılan konular ana hatlarıyla, aşağıdaki gibi, beş kısma ayrılabilir:

1. Siyasi tarih
2. Toplumsal ilişkiler
3. İskân ve nüfus
4. İktisat tarihi
5. Kilise tarihi

Bu şekilde bir tasnif daimî bir kat'iyet taşımamakla beraber, makalelerin önemli bir kısmı birden fazla kısımda değerlendirilebilir. Yukarıda zikredilen beş grubun her biri için en önemli monografi, makale ve sair çalışmar ve söz konusu çalışmaların istikametinden kısaca bahsedelim.

1. Siyasi Tarih

Siyasi tarih grubu içerisindeki en önemli çalışma Olga Zirojević tarafından yazılan *Türk Hakimiyeti Altında Sırbistan: 1459-1804*'dir.³ Bu kitap, Sırbistan tarihinin söz

Crkve i manastiri na području Pečke patrijaršije do 1683 (TRC), Beograd: Istorijski institut, 1984; Radmila Tričković, "Srpska crkva sredinom XVII veka (17. Yüzyılın Ortalarında Sırp Kilisesi)", *Glas (Tarih Bilimi Bölümü'nün Tutanakları)* CCCXX, Odeljenje istorijskih nauka (Sırp Bilim ve Sanat Akademisi), c.. 2, Beograd 1980, s. 61-164.

3 Olga Zirojević, *Srbija pod turskom vlašću. 1459-1804*, (Türk Hakimiyeti Altında Sırbistan 1459-1804) *Serbia under the Turkish rule. 1459-1804.*) Novi Pazar: Damad, 1994; Beograd: Srpski genealoški centar 2007.

konusu döneminin bütün hayatı dönem ve olaylarının yanı sıra Sırp nüfusun içinde bulunduğu sosyal şartları da kuşatmaktadır. İyi bilinen olgu, kişi ve olayları ele almasına rağmen, bu monografi Sırbistan'ın Osmanlı hakimiyeti altındaki tarihi üzerine çalışacaklar açısından hâlâ temel kaynaktır. .

Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi eski asistanlarından ve 2002 yılından beri Belgrad Tarih Enstitüsü'nde araştırmacı olan Srdjan Katić'in olabildiğince birincil kaynak ve belgeye dayalı olarak yazdığı *Yeğen Osman Paşa*⁴ adlı kitap 2001 yılında yayımlandı. Bu kitapta, Katić; sadece Rumeli Beylerbeyi, Bosna Valisi ve - tahta karşı bir tehdit olarak algılanması ve öldürülmesinden önce- Macaristan önlerinde kumandan olarak Osmanlı bürokrasisinin en üst basamaklarına çıkmayı başaran Yeğen Osman Paşa'nın kişiliği değil aynı zamanda 1686-1689 arasındaki savaş yılları boyunca Sırbistan'ın ve civar bölgelerin durumu da anlatılmaktadır.

Yukarıda zikredilen monografilerin dışında bu kategoriye dahil edilebilecek, kahir ekseriyeti Viyana kuşatmasına dair, başka çalışmalar da bulunmaktadır.⁵

2. Toplumsal İlişkiler

Osmanlı dönemi toplumsal ilişkilerini ele alan çalışmalar ekseriyetle *tmar* sisteminin temel hususiyetlerine, ve Güneydoğu Avrupa'daki sosyal gruplara ve bilhassa Sırlara yoğunlaşmaktadır.⁶

4 Srdjan Katić, *Jegen Osman-paša, (Yeğen Osman Paşa)*, Beograd: APP, 2001.

5 Miljković Ema, "Kraj vladavine Kosača i prve godine osmanske vlasti u Hercegovini", (Kosačas'ın egemenliği'nin Sonu ve Hersek'te Osmanlı Hükümetinin İlk Yılları)", *Kosače osnivači Hercegovine, (Hersek'in Kurucusu Kosačas)* Gacko, Beograd 2002, pp. 291-307; Srdjan Katić, "Niška tvrđava nakon pada Beograda 1717. godine, (1717'de Belgrad'ın Düşüşünden Sonra Nis Kalesi)", *İÇ (HR)* 39 (1993), pp. 119-136; Srdjan Katić, "Bitke kod Osijeka i Haršanja 1687. godine, (1687'deki Osijek and Harkany Savaşları)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)* 49 (1994) pp. 121-132; Srdjan Katić, "Jegen Osman-paša u Makeodnija (Yeğen Osman Paşa Makedonya'da)", "Avstro-turskata vojna 1683-1699. godina so poseben osvrt na Karpošovoto vostanie vo Makedonija (Karpoş ayaklanması üzerine özel dergi ile 1883-1699 Avusturya-Türk Savaşı)", Skopje 1997, pp. 177-188; Tatjana Katic, "Viyana Savaşı'ndan sonra Sırbistan (1683-1699)", *TÜRKLER* 9. cilt, (Ankara 2002) pp. 765-772; Tatjana Katić, "Srbi u Nišu posle turskog osvajanja 1690", (1690'daki Osmanlı İşgalinden Sonra Nis'teki Sırlar), *JİÇ (Yugoslav Tarih Dergisi)* 1-2 (1998), pp. 49-64; Radmila Tričković, "Osmanska priča o odmazdi u Nišu 1690 (Nis'in intikamı üzerine Osmanlı Hikayesi)", *İÇ (HR)* pp. 45-46 (1998/1999), pp. 307-326. Osmanlı'nın bu kentli işgalinden sonra Nis'teki Sırlar'ın kaderi meselesinde iki yazar arasında ciddi farklar vardır.

6 Olga Zirojević, "Carski posedi u Sremu u vreme turske vlasti (Osmanlı Yönetimi Döneminde Sultanın Srem Bölgesindeki Mülkleri)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 45 (1992), s. 72-77; Zirojević Olga, "İmaret (İmaretler)", *Danica*, 3 (1996), s. 466-471; Olga Zirojević, "O socijalnoj mobilnosti u Osmanskom carstvu (Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sosyal Hareketlilik Üzerine)", *Islam, Balkan i Velike sile (İslam, Balkanlar ve Büyük Güçler)*, Beograd 1997, s. 87-92; Aleksandar Fotić, "Dva priloga iz istorije Srema 1687 (1687'de Srem'in Tarihi Üzerine İki Katkı)", *Zbornik za orijentalne studije SANU (Sırp Bilim ve Sanat Akademisi Şark Çalışmaları Dergisi)*, 1 (1992), s. 139-14; Aleksandar Fotić, "Institucija amana i primanje podaništva u Osmanskom carstvu: primer sremskih manastira 1693-1696 (Osmanlı İmparatorluğu'nda İtaatin Kabulü ve Eman Kurumu: 1693-1696 Yıllarında Srem'deki Manastırlar Örneği)", *İÇ*, 52 (2005), s. 225-256; Aleksandar Fotić, "Ugovori na 'drugim' jezicima i osmanski šerijatski sud (XVI-XVIII vek) (Diğer Dillerdeki Sözleşmeler ve Osmanlı Şeriat Mahkememesi (16-18. Yüzyıllar))", *Balkanica, XXXII-XXXIII (2001/2002)*, s. 175-182; Srdjan Katić, "Organizacija poštanskog saobraćaja u Osmanskom carstvu od 16. do 18. veka (16-18. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Posta Organizasyonu)", *Zbornik radova Pismo (Çalışma Mektupları Toplanması)*, Beograd 2001, s. 29-37; Tatjana Katić, "Sirote kudeljnice i baštince: dva tipa hrišćanskih udovičkih domaćinstava u Osmanskom carstvu - na primeru Prizrenskog ..

Bu grupta yer alan çalışmalar, Dušanka Bojanić, Olga Zirojević, Radmila Tričković, Hazim Šabanović, Branislav Djurdjev, Nedim Filipović ve Adem Handžić gibi sahalarında saygın isimler tarafından 20. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan Osmanlı sosyal araştırmalarının devamı olarak tebarüz ediyor. Hususi olarak bu alanda çalışmalarını yürüten yeni nesil tarihçiler yeni hipotezler inşa edememiş, yukarıda isimleri zikredilen yazarların ortaya attıkları görüşleri tekrar ve teyit etmekten öteye geçmemişlerdir.

3. İskân ve Nüfus

Kaynakların erişilebilirliği ve bu alanda yazılmış Sırpça monografi ve makalelerdeki artış sayesinde son yirmi yılda çalışmalar, Osmanlı hakimiyeti altındaki Sırbistan'a dair iskana ve demografik hareketlerin seyrine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmaların temel kaynağını Osmanlı nüfus sayımlarının yer aldığı tahrir defterleri teşkil etmektedir.⁷

Bu kaynakların Sırp veya yabancı tarihyazını açısından, açıkça belirtildiği üzere, taşıdığı sınırlıklara rağmen; bu defterler tarihî coğrafya ve demografi hakkında son derece önemli bir kaynak grubunu temsil etmektedirler. Son yirmi yıl içerisinde; Osmanlı yönetimi altındaki Belgrad,⁸ Prizren,⁹ Ulcinj,¹⁰ Pljevlja¹¹ tarihine hasredilmiş

sandžaka u 16. veku (16. Yüzyılda Prizren Sancak Örneği Üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'daki İki Çeşit Hristiyan Dul Evhanımı Örneği)", *JČ*, 58 (2009), s. 209-229; Ema Miljković, "Knežinska samouprava u Smederevskom sandžaku u drugoj polovini 15. i prvoj polovini 16. veka (15. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 16. Yüzyılın İlk Yarısında Smederevo Sancağındaki Valach Knezlerin Otonomisi)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 57 (1998), s. 87-97; Ema Miljković, "Feudalni sistem na Balkanu u prvom veku osmanske vladavine (Osmanlı Yönetimindeki İlk Yüzyıl İçinde Balkanlar'daki Feodal Sistem)", *Naselja i stanovništvo oblasti Brankovića (Branković Bölgesinin Yerleşim ve Nüfusu)*, Beograd 2001, s. 533-547; Ema Miljković, "Prilog proučavanju migracija vlaščkog stanovništva na srpskom etničkom prostoru u drugoj polovini 15. veka: primer vlaha nahije Kukanj (15. Yüzyılın İkinci Yarısında Sırp Topraklarındaki Valach Mültecilerinin Çalışmasının Katkıları: Nahiye Kukanj Nüfusunun Valach Örneği)", *Braničevski glasnik (Braničev Review)*, 3/4 (2006), s. 85-93; Ema Miljković, "Hrišćani spahije u Smederevskom sandžaku u drugoj polovini 15. veka (15. Yüzyılın İkinci Yarısında Smederevo Sancağındaki Hristiyan Sipahiler)", *Moravska Srbija (Moravian Serbia)*, Kruševac 2007, s. 85-90; Ema Miljković, Aleksandar Krstić, "Na raskršću dve epohe: kontinuitet i promene društvene strukture u Braničevu u 15. veku (İki Devrin Kavşağında: 15. Yüzyıldan Braničev'o'nun Sosyal Yapısındaki Değişim ve Devamlılık)", *JČ*, 56 (2008), s. 279-304; Ema Miljković, Aleksandar Krstić, "Tragovi srpskog srednjovekovnog prava u ranim osmanskim kanunima i kanunnama (Sırp Ortaçağ Kanunu'nun Erken Osmanlı Kanunlarındaki İzleri)", *Srednjovekovno pravo u Srba u ogledalu istorijskih izvora (Tarihî Kaynaklarda Sırp Ortaçağ Kanunu)*, Beograd 2009, s. 301-319.

7 Sırp tarihi kaynakları olarak Osmanlı nüfus kitapları hakkında bkz. Ema Miljković, "O značaju osmanskih popisnih knjiga kao istorijskih izvora - na primeru deftera smederevskog sandžaka (Osmanlı Nüfus Kitaplarının Tarihî Kaynak İlgilisi: Smederevo Sancağı Nüfus Kitabı Örneği)", *JČ*, 49 (2002), 2003, s. 123-138; Ema Miljković, "Osmanske popisne knjige kao izvor za istoriju srpskog naroda pod osmanskom vlašću (O postojećim kritičkim izdanjima i planiranım projektima), (Osmanlı Yönetimi Altındaki Sırpaların Tarihinin Kaynağı Olarak Osmanlı Nüfus Kayıt Örnekleri (varolan baskısı; gelecek baskıları ve gelecekteki projeler)", *Banjalučki novembarski susreti 'Nauka i obrazovanje', Filozofski fakultet u Banjaluci, Naučni skupovi*, knj. 6, tom I, (Banja Luka'da Kasım Bilimsel Toplantısı 'Bilim ve Eğitim', Banja Luka'daki Felsefe Fakültesi, Konferanslar, no. 6, c. I), Banja Luka 2006, s. 269-281.

8 Radmila Tričković, "Beograd pod turskom vlašću 1521-1804 (1521-1804 Yıllarında Türk Yönetimindeki Belgrad)", *Zbornik za orijentalne studije SANU (Şark Çalışmaları Dergisi Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)*, 1 (1992), s. 93-137.

9 Olga Zirojević, "Prizren u defteru iz 1571. godine, (1571 Defterinde Prizren)", *JČ*, 38 (1991), s. 243-263; Olga Zirojević, "Prizren - primer hrišćansko-islamske koegzistencije (Prizren: Hristiyanlık ve İslam'ın Birlikte Varoluş Örneği)", *Novopazarski zbornik (Novi Pazar Müzesi Tutanakları)*, 23 (1999), s. 127-134.

10 Olga Zirojević, *Ulcinj u prošlosti (Geçmişteki Ulcinj)*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2009.

11 Ema Miljković, "Pljevaljsko društvo-preobražaj srpskog trga u osmansku kasabu (Pljevlja Toplumu: Sırp Pazar Yerlerinden Osmanlı Kasabasına), *Istorija Pljevlja (Pljevlja'nın Tarihi)*, Pljevlja 2009, s. 89-131.

monografilerin yanı sıra belirli bir yerleşim alanı veya *nahiye* ve onların gelişimi, önemi ve demografik hareketlerine dair de birkaç makale yazılmıştır. Bu çalışmalarda yazarlar, araştırılan göçmen gruplar için uygun bir tipoloji ortaya koymalarının yanı sıra mali ilişkilerini ve nüfus politikalarını da tasvir etmektedirler.¹²

İskan ve nüfus üzerine en önemli araştırmalar Smederevo Sancağı,¹³ Braničevo bölgesi¹⁴

- 12 Olga Zirojević, “Kroz Bihorsku nahiju 1571 (1571’de Bihor Nahiyesi Boyunca)”, *Simpozijum SDSV (Sreten Vukosavljević’in genç yaşlarına ithaf edilen Blimsel toplantının tutanakları)*, XIV, Prijepolje 1992, s. 173-190; Olga Zirojević, “Prilog istoriji Kačanika (Kačanik’in Tarihiye Katkıları)”, *Zbornik Etnografskog instituta (Belgrad’daki Etnografi Müzesi Tutanakları)*, 42 (1993), 156-160; Olga Zirojević, “Jedan stari trg na Kosovu (Kosova’da Eski Bir Pazar Yeri)”, *Balkanica*, 24 (1993), s. 225-228; Olga Zirojević, “Naselja nahije Trgovište 1571 (Trgovište Nahiyesinin Yerleşimi 1571)”, *Novopazarski Zbornik (Novi Pazar Müzesi, Tutanaklar)*, 18 (1994), s. 31-54; Srđan Katić, “Tursko utvrđenje Kučajna od osnivanja 1552/53. do austrijskog osvajanja 1718. godine (1552/53 Kučajna’nın Türk Tahkimi; Kurulmasından 1718’deki Avusturya İşgaline)”, *İÇ*, 48 (2001) 2002, s. 137-146; Ema Miljković, “Valjevski kraj u prvom decenijama turske vlasti (Valjevo Bölgesinin Osmanlı Yönetimindeki İlk On Yılı)”, *Valjevo, postanak i uspon gradskog središta (Valjevo, Köyün Kuruluşu ve Gelişimi)*, Valjevo 1994, s. 152-160; Ema Miljković, “Naselja Niškog kadiluka 1516. godine (1516’da Niş Kazasının Yerleşimi)”, *Glasnik odbora za proučavanje jugoistočne Srbije (SANU Güney Sırp Çalışmaları Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)*, 2000 s. 24-34; Ema Miljković, “Naselje Rudo Polje u Smederevskom sandžaku od 1476-1572. godine (1476’dan 1552’ye Smederevo Sancağındaki Rudo Polje Yerleşimi)”, *Rudo Polje Karanovac Kraljevo (od prvih pomena do Prvog svetskog rata) (Rudo Polje, Karanovac, Kraljevo, İlk Fikirden I. Dünya Savaşı’na)* Beograd: Kraljevo, 2000, s. 55-66; Ema Miljković, “Zemzet Kušlat (Zemzet Kuşlat)”, *Zemlja Pavlovića: srednji vijek i period turske vladavine: zbornik radova sa naučnog skupa Rogatica, 27-29. juna 2002. (Pavlović Ailesinin Toprakları Ortaçağ ve Türk Yönetimindeki Dönem: Tarihçiler Sempozyumu Tebliğleri, Rogatica 27-29 Haziran 2002)*, Banja Luka: Srpsko Sarajevo, s. 367-378; Ema Miljković, “Tipologija seoskih naselja u prvom veku osmanske vladavine u srpskim zemljama (Sırp Topraklarında Osmanlı Yönetiminin Birinci Yüzyıldaki Köy Yerleşimi)”, *Spomenica Milana Vasića (Milan Vasić Armağanı)*, Banja Luka 2005, s. 185-213; Ema Miljković, “Grad Bihor kao osmansko utvrđenje (Bihor Osmanlı Kalesi)”, *Mileševski zapisi (Prijepolje Müzesi, Tutanaklar)*, 7, Prijepolje 2007, s. 127-132; Ema Miljković, “Osmanlı yönetimi altındaki Kosova ve Metohija’nın Nüfusunu”, *Kosova ve Metohija: Geçmiş, Bugün, Gelecek*, Beograd: Sırp Bilim ve Sanat Akademisi, 2006, s. 5-17; Ema Miljković, “Gradska naselja Kapije Pomoravlja od pada pod osmansku vlast od izbijanja Prvog srpskog ustanka (Birinci Sırp İsyanından Osmanlı Egemenliği Altındaki Düşüşü Pomoravlje Kapısı Kentsel Yerleşmeleri)”, *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa Deligrad od ustanka ka nezavisnosti 1806-1876 (1806-1876 Ayaklanmasından Bağımsızlığa Deligrad Ulusal Sempozyumu Tebliğleri)*, Beograd 2007, s. 9-19; Aleksandar Krstić, “Grad Nekudim i Nekudimska vlast” (Nekudim Şehri ve Nekudim’in Kazası)”, *İÇ*, 55 (2007), s. 99-111; Dragana Amedoski, “Zemun i Zemunska nahija u XVI veku (16. Yüzyılda Zemun ve Nahiyesi)”, *İÇ*, 52 (2005), s. 195-224; Dragana Amedoski, “Orientalne građevine Kruševca od osmanskog osvajanja do kraja 16. veka (Osmanlı İşgalinden 16. Yüzyıl Sonuna Kruševac’ın Şark Yapısı)”, *İÇ*, 55 (2007), s. 157-170; Dragana Amedoski, “Leskovački vakufi u periodu od osmanskog osvajanja do kraja 16. veka (Osmanlı İşgalinden 16. Yüzyıl Sonuna Kadar Leskovac’ın Vakıfları)”, *İÇ*, 57 (2008), s. 137-150.
- 13 Ema Miljković, *Smederevski sandžak 1476-1560. Zemlja. Naselja. Stanovništvo (Smederevo Sancağı 1476-1560: Toprak, Yerleşim ve Nüfus)*, Beograd: Istorijski institut, 2004; Ema Miljković, “Prilog proučavanju islamizacije na srpskom etničkom prostoru u prvom veku osmanske vladavine: gradska naselja kao nosilac islamske kulture i civilizacije (na primeru Smederevskog sandžaka) (Osmanlı Yönetiminin İlk Yüzyılında Sırp Topraklarındaki İslam Çalışmalarına Katkıları: İslam Medeniyet ve Kültürünün Taşınıcısı Olarak Kentsel Yerleşme. Smederevo Sancağı Örneği Üzerinden)”, *Crkvene studije (Kilise Çalışmaları)*, 6, Niş 2009, s. 341-351; Aleksandar Krstić, “Smederevski kraj u drugoj polovini 15. i početkom 16. veka (15. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 16. Yüzyılın Başlangıcında Smederevo ve Bölgesi)”, *Smederevski zbornik (Smederevo Müzesi, Tutanaklar)*, 2 (2009), s. 45-72.
- 14 Ema Miljković, Aleksandar Krstić, *Braničevo u 15. veku. Istorijsko-geografska studija (15. Yüzyılda Braničevo: Tarihi-Coğrafi Çalışma)*, Požarevac 2007; Ema Miljković, “Tipologija seoskih naselja u oblasti Braničeva u prvo veku osmanske vlasti (postavljanje problema i pravci istraživanja) (Osmanlı Yönetiminin İlk Asrında Braničevo Bölgesinin Köy Yerleşim Çeşitleri)”, *Braničevo kroz vojnu i kulturnu istoriju Srbije, Zbornik radova sa naučnog skupa Istorijskog arhiva Požarevca sv. 3, (Sırbistan’ın Askerî ve Kültürel Tarihi Boyunca Braničevo. Požareva’nın Tarihi Arşivi Tarafından Organize Edilen Sempozyum Tebliğleri)*, c. 3, Požarevac 2006, s. 29-40; Ema Miljković, “Osmanska populaciona politika na

ve Niš,¹⁵ Tuna nehri civarındaki bölgelere,¹⁶ Sava,¹⁷ Morava,¹⁸ Drina¹⁹ ve Tisa²⁰ gibi geniş idari ve coğrafi birimlere yönelik olarak yapılmıştır.

Bu çalışmalar bilhassa, Balkanlar'da şark izleri taşıyan kasabaların gelişiminde vakıf ve diğer İslami müesseselerin, alt yapı yatırımlarının rolüne odaklanmışlardır.²¹

4. İktisadi Tarih

Son yirmi yılda, Osmanlı iktisadî tarihine dair nisbeten daha az Sırpça makale basılmıştır ki bunların en önemlileri Osmanlı Balkanları'nın madencilik tarihi üzerine

krajištu: naselja i stanovništvo Braničeva u drugoj polovini 15. veka (Sınır Bölgelerinde Osmanlı Nüfus Politikası: 15. Yüzyılda Braničevo'nun Yerleşimi ve Nüfusu)", *Braničevo u istoriji Srbije (Sırp Tarihinde Braničevo)*, Požarevac-Beograd 2008, s. 209-221; Aleksandar Krstić, "Čitluk Ali-bega Mihaloglu u Ždrelo (Ždrelo'da Ali-Bey Mihaloglu Çiftliği)", *Braničevski glasnik (Braničevo Dergisi)*, 1 (2002) 39-56; Aleksandar Krstić, "Prvi osmanski defteri kao izvor za istorijsku geografiju srednjovekovnog Braničeva (Ortaçağ'da Braničevo'nun Tarihi Demografisinin Kaynağı Olarak İlk Osmanlı Nüfus Kayıtları)", *Braničevski glasnik (Braničevo Dergisi)*, 3/4 (2006), s. 95-113; Aleksandar Krstić, "Posedi manastira Drenče i Ždrelo u Braničevu iz vremena kneza Lazara (Prens Lazar Döneminde Braničevo'daki Drenča ve Ždrelo Manastır Toprakları)", *İÇ*, 53 (2006), s. 123-144; Aleksandar Krstić, "Srednjovekovni trgovi i osmanski pazarı u Braničevu - kontinuitet i promene (Braničevo'daki Ortaçağ Pazar Yerleri ve Osmanlı Pazarları: Süreklilik ve Değişim)", *Moravska Srbija*, Kruševac 2007, s. 95-113; Aleksandar Krstić, "Osmansko prodiranje i demografske promene u Braničevu (1389-1459) (Osmanlı İşgali ve Braničevo'daki Demografik Değişimler (1389-1459))", *Braničevo u istoriji Srbije (Sırbistan Tarihinde Braničevo)*, Požarevac-Beograd 2008, s. 113-128.

15 Aleksandar Krstić, *Ponišavlje u 15. veku (15. Yüzyılda Niş Bölgesi)*, Beograd: C Print, 2001.

16 Olga Zirojević, *Turci u Podunavlju (Tuna Bölgesindeki Türkler)*, Pančevo 2008; Aleksandar Krstić, "İz istorije srednjovekovnih naselja jugozapadnog Banata (15. vek - prva polovina 16. veka) (Güney Batı Banat'ın Ortaçağ Yerleşim Tarihinden Çıkarılması)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 73 (2007), s. 27-55.

17 Aleksandar Krstić, "Seoska naselja u Podunavlju i Posavini Srbije i južne Ugarske u 15. i prvom trećini 16. veka (15. Yüzyılda ve 16. Yüzyılın ilk Çeyreğinde Sırbistan'daki Tuna ve Sava Bölgeleri ve Güney Macaristan Köy Yerleşimleri)", *İÇ*, 52 (2005), s. 165-193; Aleksandar Krstić, "Vreme turske vlasti u Sremu (Srem'deki Türk Egemenliği)", *Srem kroz vekove: slojevi kultura Fruške gore i Srema, zbornik radova (Yüzyıllar Boyunca Srem: Fruška Gora ve Srem'in Kültürel Katmanları)*, ed. M. Maticki, Beograd: Beočin 2007, s. 75-101.

18 Ema Miljković, "Pomoravlje od pada pod osmansku vlast do Prvog srpskog ustanka (Osmanlı Yönetiminden Düşüşünden Birinci Sırp Ayaklanmasına Pomoravlje Bölgesi)", *Morava*, Beograd 2006, s. 283-321.

19 Ema Miljković, "Podrinje u prvom veku turske vlasti u srpskim zemljama (Türk Yönetiminin İlk Asrında Podrinje Bölgesi)", *Račanski zbornik (Rača Dergisi)*, 5, Bajina Bašta (2000), s. 7-16.

20 Srdjan Katić, "Kneževačko potisje pod turskom vlašću (Türk Egemenliği Altında Kneževac'ın Potisje Bölgesi)", *Istorija Novog Kneževca i okoline (Novi Kneževac ve Çevresinin Tarihi)*, Novi Kneževac 2003, s. 135 - 209.

21 Dušanka Bojanić, "Les moussalas dans la ville balkanique, *La culture urbaine des Balkans (XV-XIX siècles)*, vol. 3. *La ville dans les Balkans depuis la fin du moyen age jusqu'au debut du XX siècle*, Belgrade, Paris 1991, s. 73-85; Aleksandar Fotić, "Rustem-paşin vakuf u Beogradu (Belgrad'daki Rüstem Paşa Vakfı)", *İÇ*, 38 (1991), s. 233-241; Aleksandar Fotić, "Belgrad'da Yahyapaşa-oğlu Mehmed Paşa'nın Evkafı", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54, 4 (2001), s. 437-452 [Profesör Lajos Fekete'nin 100. Doğum günü hatırasına ithaf edildi]; Jovana Šaljić, Dragana Amedoski, "Most na Nišavi u osmansko doba (Osmanlı Zamanında Nisava Nehri Üzerindeki Köprü)", *Zbornik Narodnog muzeja Niš (Niş Müzesi Tutanakları)*, 16-17, Niş 2008, s. 145-151; Olga Zirojević, "Pitanje geta u južnoslovenskim osmanskim gradovima (Güney Slav Köylerindeki Getto Sorunu)", *İÇ*, 39 (1992), s. 79-86.

yoğunlaşmaktadırlar.²² Bilhassa 16.-17. yüzyıl Sırbistan'ında ziraat ve balıkçılık gibi sair iktisadi alanlara yoğunlaşan tarihçiler çok daha azdır.²³

5. Kilise Tarihi

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks Kilisesi'nin tarihine adanan makale ve çalışmalar; geride bıraktığımız yirmi yılı da aşkın bir süredir Sırp tarihçiliğinin çok önemli bir bölümünü temsil ediyor. Bu çalışmalarda, Osmanlı döneminde manastır arazilerinin işlenişi gibi bazı önemli meseleler gayet başarılı bir şekilde açıklanmıştır.²⁴

Athos Dağı'ndaki manastırların tarihi ile ilgili özellikle bahsedilmesi gereken çalışmalardan biri de Belgrad Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü'nde Profesör Aleksandar Fotić tarafından *Osmanlı İmparatorluğu'nda Athos Dağı ve Hilandar 15-17. Yüzyıllar* başlığı altında yazılan eserdir.²⁵

22 Srdjan Katić, "Uloga Jevreja u otvaranju i razvoju rudnika Kučajna i Majdanpek u drugoj polovini XVI veka (16. Yüzyılın İkinci Yarısında Kučajna ve Majdanpek'teki Madenlerin Açılmasında ve Gelişiminde Yahudilerin Rolü)", *Godišnjak za društvenu istoriju (Sosyal Tarih Yıllığı)*, no. 7, c. 1-2 (2001), s. 7-17; Srdjan Katić, *Rudnik Majdanpek 16-18. vek, Osmanski dokumenti o rudniku Majdanpek (16-18. Yüzyıllarda Majdanpek Madeni. Majdanpek Madeni Hakkındaki Osmanlı Belgeleri)*, Majdanpek 2009; Srdjan Katić, "Rudnik pod osmanskom vlašću u 15. i 16. veku (15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Egemenliğindeki Rudnik)", *İÇ*, 55 (2007), s. 133-155; Srdjan Katić, "Proizvodnja bakra u Majdanpeku šezdesetih i sedamdesetih godina 16. veka (16. Yüzyılın 60 ve 70'li Yıllarında Majdanpek'te Bakır Üretimi)", *İÇ*, 57 (2008), s. 123-136; Srdjan Katić, "Petrošni materijali u osmanskom rudarstvu i metalurgiji (Osmanlı İmparatorluğu'nun Madencilik ve Metalürjide Kullandığı Yardımcı Maddeler)", *İÇ*, 58 (2009), s. 197-207.

23 Olga Zirojević, "Ribolov na srednjem Dunavu (XVI i XVII vek) (16-17. Yüzyıllarda Orta Tuna'da Balıkçılık)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 49 (1994), s. 111-120; Olga Zirojević, *Bulgur: (ne)zaboravljena namirnica*, (Bulgur: *Unutulmaz Nafaka*), Užice 2002; Olga Zirojević, "Biljni i stočni fond u vreme turske vladavine (Türk Egemenliğinde Bitkiler ve Hayvancılık)", *Simpozijum SDSV (Sreten Vukosavljević'in Erken Yaşlarına İhtaf Edilen Sempozyum Tebliğleri)*, XXIII, Prijepolje 2008, s. 267-270; Tatjana Katić, "Garde na Dunavu od XVI do XX veka (16-20. Yüzyıllarda Tuna'daki Bahçe)", *JiČ*, 1-2 (2001), s. 47-52; Ema Miljković, "Seoska privreda u Smederevskom sandžaku 1476-1560, (1476-1560 Smederevo Sancağındaki Köy Ekonomisi)", *İÇ*, 48 (2001), s. 117-136.

24 Olga Zirojević, *Posedi Fruškogorskih manastira (Fruška Gora Manastırı'nın Mülkleri)*, Novi Sad 1992; Olga Zirojević, *Posedi manastira u Skadarskom sandžaku (Skadar Sancağındaki Manastır Toprakları)*, Novi Pazar 1999; Olga Zirojević, "Sremske crkve i manastiri u turskom popisu iz druge polovine 16. veka (16. Yüzyılın İkinci Yarısından Türk Nüfus Kayıtlarına Göre Kilise ve Manastırlar)", *Zbornik MS za likovne umetnosti (Matica Srpska Sanat Tebliğleri)*, 25 (1989), Novi Sad 1992, s. 21-60.

25 Kitap 2000 yılında Belgrad'da yayınladı. Ayr. bkz. Aleksandar Fotić'in çalışmaları: "II. Selim Zamanında El Koymanın Resmî Açıklaması ve Manastırların (Kiliselerin) Satışı ve Mülkleri", *Turcica*, XXVI (1994), s. 33-54; "L'Eglise chrétienne dans l'Empire ottoman: Le monastère Chilandar à l'époque de Sélim II", *Dialogue. Journal international d'arts et de sciences*, c. 3, no. 12 (Paris, Décembre 1994), s. 53-64; "Komitissa Sınırları üzerinde Hilandar ve Vatopedi Arasındaki Anlaşmazlık (1500)", *Ιερά Μονή Βατοπαδίου. Ιστορία και τέχνη (Vatopedi Manastırı. Tarih ve Sanat)*, [Athens 29/11 - 01/12 /1996], *Αθωνικά Σύμμεικτα / Athonika Symmeikta*, 7 (1999) 97-107; "Le Pyrgos de Kabalaréos - alias Pyrgos du roi Milutin", *Revue des Études byzantines*, 60 (2002), s. 209-213; "Athos Dağı'ndaki Hilandar Kilisesi", *Osmanlı Belgeleri'nin Toplanması, Balkanlar ve İtalya'da Şehir ve Manastır Arşivlerindeki Türkçe Belgeler Semineri*, (16-17 Kasım 2000), Ankara: Türk Tarih Kurumu 2003, s. 31-37; "Gizli Bağış veya Satış: Kilise Mallarının Edinimi (15-17. Yüzyıllar)", *XIV. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 9-13 Eylül 2002), *Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt - I. Kısım, Ankara: TTK Basımevi, 2005, 721-728; "Selanik'te Hilandar Kilisesi'nin Metochionu (16-17. Yüzyıllar)", *Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlar ve Yunan Toprakları: Sosyal ve İktisadi Tarihe Doğru. John C. Alexander Armağanı*, eds. E. Kolovos, Ph. Kotzageorgis, S. Laiou, M. Sariyannis, Istanbul: The Isis Press 2007, s. 109-114.

II

Sırbistan'daki Osmanlı çalışmaları çerçevesinde son yirmi yılda yapılan iki proje daha teferuatlı bir şekilde bahsedilmeyi hak ediyor:

Bunlardan birincisi, Sırp tarihyazımının en önemli isimlerinden biri olan Milan Vasić'in 2005 yılında Banja Luka'da basılan toplu eserleridir. Saraybosna'da modern Sırp tarihi ve Osmanlı tarihi çalışan Profesör Vasić daha sonra sırasıyla Bosna-Hersek ve ardından Sırp Cumhuriyeti Bilimler Akademisi üyesi oldu. Bu derlemede yer alan çalışmaların bir kısmı tarihçiler tarafından çok iyi bilinmekle beraber küçük mahalli dergilerde veya yurt dışında yayınlanan diğer bir kısım makaleler ise erişimi kolay olmayan mahallî kütüphanelerdedirler.²⁶ Milan Vasić tarafından yazılan makele ve çalışmalar, aşağıdaki gibi dört cüze ayrılmaktadır:

1. Balkanlar'da İslâmlaşma,
2. Osmanlı hakimiyeti altındaki Yugoslav topraklarındaki *martolos* birimleri;
3. Balkanlar'da iskân (XVI-XVIII yüzyıllar),
4. Türk hakimiyeti altındaki Yugoslav toprakları.

Muhtelif konuları içeren bu cüzlerden tartışmak üzere bir tanesini seçmek zor olmakla beraber yine de; sadece Balkan ahalisinin İslâm'a girişlerini değil Osmanlı hakimiyeti altında sosyal yapıda meydana gelen dönüşümleri de ortaya koyması bakımından ilk konuya özel bir ilgi gösterilmedilir. Bununla beraber Osmanlı dönemine ilişkin Sırp tarihyazımının en fazla merak uyandıran konusu olmasına rağmen İslâmlaşma ile ilgili tatmin edici çalışmalar şimdiye kadar yapılmamıştır. Son birkaç on yılı aşkın süredir, bu konu ve sürecin istikametine, daha iyi ve objektif bir şekilde, birkaç çalışma etki etmiştir.²⁷ Umulur ki bu çalışmalar müstakbel araştırmacıların yeni ve daha kat'i bulgularla tabloyu tamamlamaları için esas teşkil edecektir.

26 Milan Vasić'in yaşamı ve çalışmaları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Miomir Dašić, Željko Vujadinović, *Milan Vasić, Život i delo (Milan Vasić, Yaşamı ve Çalışmaları), Spomenica Milana Vasića (Milan Vasić Armağanı)*, Banja Luka 2005, s. 9-28.

27 Örneğin bkz. Nedim Filipović, "Napomene o islamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku (15. Yüzyılda Bosna Hersek'te İslamlaşma Üzerine Bazı Notlar)", *Godišnjak ANUBIH (Bosna Hersek Bilim Akademisi, Almanak)*, VII, *Centar za balkanološka ispitivanja (Balkan Araştırmaları Merkezi)*, c. 5, Sarajevo 1970, s. 141-169; Nedim Filipović, "Islamizacija vlahu u Bosni i Hercegovini u XV i XVI vijeku (15-16. Yüzyıllarda Bosna Hersek'teki Valach Nüfusunun İslamlaşması)", *Radovi ANUBIH (Bosna Hersek Bilim Akademisi-Tutanaklar)*, LXXIII, *Odjeljenje društvenih nauka (Sosyal Bilimler Bölümü)*, c. 22, Sarajevo 1983, s.139-149; Olga Zirojević, *Konvertiti - kako su se zvali (Dönmeler - İsimleri Neydi?)*, Podgorica: Almanah 2001; Olga Zirojević, *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru, Dvoverje (Güney Slavlarla İslamlaşma. Kaderdeki İkcilik)*, Beograd: Srpski genealoški centar, 2003; Milan Vasić, "Etnička kretanja u Bosanskoj krajini u XVI vijeku (16. Yüzyılda Bosanska Krajina Bölgesindeki Etnik Hareketler)", *Godišnjak Društva istoričara BiH (Bosna Hersek Tarihçiler Cemiyeti, Tutanaklar)*, XIII, Sarajevo 1962, s. 233-250; Adem Handžić, "O islamizaciji u sjevero-istočnoj Bosni u XVI vijeku (16. Yüzyılda Kuzeydoğu Bosna'nın İslamlaşması Üzerine)", *POF (Doğu Filolojisi'nin Katkıları)*, 16-17, Sarajevo 1970, s. 5-49; Radovan Samardžić, "Srbi u turskoj istoriji (Türk Tarihinde Sıplar)", *Zbornik za orijentalne studije (Şark Çalışmaları Dergisi)*, I, Beograd 1992, s. 1-37; Ema Miljković, "Prilog proučavanju početaka islamizacije u Braničevu 1467-1476. godine, (1467-1476 Yıllarında Braničevo'da İslamlaşma Çalışmalarına Bir Katkı)", *Zbornik MS za istoriju (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 47-48, Novi Sad 1993, s. 125-133; Ema Miljković, "Sırbistan ve Bosna Hersek'te İslamlaşma'nın Başlangıcı", *Balkanistic Forum* 1, Błagoevgrad 1995, s. 97-104; Ema Miljković, "Muslimanstvo i bogumilstvo u istoriografiji (Tarihyazımında Müslümanlar ve Bogomiller)", *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena, Istorijski institut SANU (Ortaçağdan Modern Zamanlara Bosna Hersek: Sırp Bilim Sanat Akademisi Tarih Enstitüsü)*, Beograd 1995, s. 286-287; Darko Tanasković, "İslamsko u književnosti i kulturi balkanskih naroda (Balkan Uluslarının Kültür ve Edebiyatında İslami Unsur)", *Letopis MS (Matica Sıpska)*, 482, sv. 4, oktobar 2008, s. 675-708.

İkincisi ise Clio Yayinevi'nin 2003 yılında başlattığı "Sırp Topraklarında Özel Hayat" başlıklı önemli projedir. Bu projenin ikinci ürünü *Modern Çağın Arefesinde Sırp Topraklarında Özel Hayat* (2005) Sırp tarihinin Osmanlı, Habsburg ve Venedik hakimiyetine tekabül eden kısmını tasvir etmektedir. Osmanlı Balkanları'nda özel hayata ilişkin ilk çalışmalar; birey ve ailelerin tâbi kaldıkları, altında yaşadıkları hukuki esasları ve belirli ölçüde dinî özgürlükleri garanti altına alınmış olmakla beraber Osmanlı toplumunda ikinci sınıf mesabesinde olan Sırp reyanın gündelik hayatına yön veren bu hukuki esasların tatbikini sorgulamıştır. Bu giriş çalışmaları, Sırp görsel kültürü ve 18. yüzyılda Hristiyanların hususi kimlikleri, köy ve kasabalarda hayat şartları, bireyin aile ve muhitine kabul edilişi gibi çalışmaların yanısıra yiyecek, içecek, kahve, tütün gibi temel beslenme yolları ve halk şiri, dans ve müzik kültürü üzerine yoğunlaşan çalışmalarla takip edilmiştir.

III

Sırp uzmanları tarafından Osmanlı tarihi için yürütülmüş çalışmaların sonuçları, hem yurtiçinde hem de yurt dışında düzenlenen konferansların tutanaklarında yer almıştır. Son yirmi yıl içerisinde Sırbistan'da, hususi olarak Osmanlı tarihine odaklanan sadece birkaç konferans yapılmış olmakla birlikte bu konferans metinlerinde çok önemli bazı tesbitler de yayınlanmıştır.²⁸

Tarih Enstitüsü'nün girişimlerinin bir sonucu olarak, daha önce bilinen şekliyle Osmanlı Araştırmaları Merkezi (beş yıl öncesine kadar, Sırp Bilim ve Sanat Akademisi Tarih Enstitüsü) Aralık 1996'da "İslam, Balkanlar ve Büyük Güçler" başlığı altında uluslararası bir konferans düzenledi. Metinleri 1997 yılında yayınlanan konferansta seçkin yerli (M. Ekmečić, T. Popović, O. Zirojević, D. Bojanić) ve yabancı araştırmacılar (E. Scopetea, H.G. Maier, V. Scheremet, K. Kaser, A. Velkov) Osmanlı hakimiyeti altındaki Balkan milletleri tarihini, farklı bakış açılarıyla Osmanlı ve daha geniş olarak Avrupa nokta-i nazarından sundular. Konferansta tartışılan temel mesele Batılı Hristiyan güçler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çatışma ve ittifak arayışındaki Balkan dünyasının kaderiydi. Böylesine ciddi bir mesele hakkında kesin bir cevaba ulaşmanın imkansızlığının farkında olarak; konferans katılımcıları Balkanlar'ın Osmanlı geçmişine ilgili muhtelif yorumları paylaştılar ve Güneydoğu Avrupa'da Hristiyanlık ve İslam arasındaki modern meydan okumalara ve yüzleşmelere eğildiler.

Özellikle 15. ve 16. yüzyıl erken dönem Osmanlı üzerine çalışan Sırp Osmanlı tarihçileri ayrıca Ortaçağ tarihini ele alan konferanslara da katılmışlardır.²⁹ Osmanlı,

28 Örneğin bkz. *Socijalna struktura srpskih gradskih naselja (XII-XVIII) (Sırp Kent Yerleşmesinin Sosyal Yapısı (XII-XVIII))*, Beograd, Smederevo 1992; *La culture urbaine des Balkans (XV-XIX siècles), La ville dans les Balkans depuis la fin du moyen âge jusqu'au début du XX siècle*, Belgrad-Paris 1991; *Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena (Ortaçağ'dan Modern Zamanlara Bosna Hersek)*, Beograd 1995; *Beograd u delima evropskih putopisaca (Avrupalı Gezginlerin Yazılarında Beograd)*, Beograd 2001; *Braničevo kroz vojnu i kulturnu istoriju Srbije (Sırbistan'ın Askerî ve Kültürel Tarihinde Braničevo)*, Požarevac 2006; *Kosovo i Metohija, prošlost, sadašnjost, budućnost (Kosova ve Metohija. Geçmiş, Şimdi, Gelecek)*, Beograd 2006.

29 Örneğin bkz. *Moravska Srbija (Moravia Sırbistanı)*, Beograd, Kruševac 2007; *Srpsko srednjovekovno pravo u svetlu istorijskih izvora (Tarihî Kaynaklarda Sırp Ortaçağ Kanunu)*, Beograd 2009; *Pad srpske Despotovine 1459. godine, (Sırp Despotluğunun 1459'da Düşüşü)*, Beograd 2010.

Ortaçağ ve Sırbistan çalışmalarının kesişim noktası, 15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın ilk yarısına kadarki Osmanlı belgelerinin bağımsız Sırbistan'daki Sırların sosyal tarihi ile irtibatlı konuların aydınlığa kavuşmasında kullanılabilirliği dolayısıyla, son yirmi yılda daha da yaygın hale geldi.³⁰

Bahsedilen metodolojik yaklaşım, modern Sırp Ortaçağ tarihi çalışmalarında, Osmanlı nüfus defterlerindeki bilgilerin kullanılması, 15. yüzyılda yerleşim birimlerinin tesbiti, bazı bölgelerin sınırlarının belirlenmesi ve belirli bölgelerdeki nüfus hareketlerinin çalışılması suretiyle on yıldan daha fazla bir süredir kullanılmaktadır.³¹ Buna ilaveten son beş yıldan beri Osmanlı öncesi ve erken dönem Osmanlı dönemi Sırp toplumunda kurumsal sürekliliğe dair birkaç makale neşredilmiştir.³² Bu alandaki araştırmalar 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olmakla beraber kayda değer ürünler verilmiş değildir.³³ 1459'da Smederevo'nun düşüşünün, İslamî hukuk sistemine adapte olarak yaşamayı sürdürdüğü için, sosyal anlamda şimdiye kadar farz edildiği gibi bir dönüm noktası olmadığını gösteren daha başarılı bir modern Sırp tarihçiliği olacağını ümit ediyoruz.

Batılı kaynaklara dayalı olarak kaleme alınan ve bu nedenle genel Avrupa tarihi çerçevesinde mütalaa edilebilecek bazı mühim kitap ve makaleler de, hem Osmanlı İmparatorluğu tarihi hem de Osmanlı hakimiyeti altındaki Sırp milletinin tarihi ile irtibatlı olması bakımından kendilerinden bahsedilmeyi hak ediyorlar. Nikola Samardžić tarafından yazılan ve Sırp tarihine de önemli etkileri olan Viyana Kuşatması sırasında Osmanlı merkezî idaresi ile Fransız sarayı arasındaki ilişkileri masaya yatan *Fransa ve Türkiye (1687-1691)* adlı kitabı bu tür çalışmalara verilecek örneklerden birisidir. Hakezâ aynı yazarın "5. Carlo ve Türkler" ve "Castel Nuovo'daki İspanyollar (1538-1539)"³⁴ başlıklı makaleleri de Avrupa tarihinin, 16. yüzyılın ilk yarısına tekabül eden ve Osmanlı'daki Sırların pozisyonlarını da etkileyen bazı dönüm noktalarını izah etmesi bakımından görmezden gelinmemesi gereken eserlerdir.

30 Mihailo Dinić tarafından yazılan *Ortaçağ'da Sırp Toprakları* kitabının giriş bölümünde (*Srpske zemlje u srednjem veku*, Beograd 1978, p. 28) eski akademisyen Sima Ćirković, Ortaçağ yıllarındaki Sırp topraklarının tarihsel coğrafyasının kaynağı olarak Osmanlı nüfus kayıtlarını işaret eder. Aynı yöntemsel yaklaşım Desanka Kovačević-Kojić, Miloš Blagojević, Siniša. Mišić, Đuro Tošić, Jelena Mrgić gibi bazı Sırp Ortaçağ tarihçileri tarafından da kullanılmıştır.

31 Örneğin bkz. Desanka Kovačević-Kojić, "O srednjovjekovnom trgu na mjestu današnjeg Sarajeva (Modern Saraybosna'da Ortaçağ Pazarı Hakkında), *Zbornik Filozofskog fakulteta (Sarajbosna Felsefe Fakültesi, Tutanaklar)*, XI-1, *Spomenica Jorja Tadića (Jorjo Tadić'in Anısına)*, (1970), s. 353-362; Miloš Blagojević, "Župa Moravica i zemlja Moravice (Moravica Kazası ve Moravica Bölgesi)", *Sveti Ahilje u Arilju: istorija, umetnost (Arilje'deki Aziz Ahilje: Tarih, Sanat)*", Beograd 2002, s. 17-20; Siniša Mišić, "Naseljenost Polimlja u srednjem veku (Ortaçağ'da Polimlje'nin Nüfusu)", *Mileševski zapisi (Prijepolje'deki Müze, Tutanaklar)*, 6 (2005), s. 63-79; Jelena Mrgić, *Severna Bosna (13-16. vek), (13-16. Yüzyıllarda Kuzey Bosna)*, Beograd 2008.

32 Ema Miljković, Aleksandar Krstić, "Na raskršću dve epohe: kontinuitet i promene društvene strukture u Braničevu u 15. veku (İki Çağın Kavşağında: 15. Yüzyılda Braničevu'nun Sosyal Yapısında Süreklilik ve Değişim), *İÇ*, 56 (2008), s. 279-304.

33 Dušanka Bojanić, "O srpskoj baštini i soću u turskim zakonima (Türk Kanunlarında Sırp baştına ve soçe Hakkında)", *İÇ*, 20 (1973), s. 157-180; Dušanka Bojanić, "Jedan rani kanun za vlahs Smederevskog sandžaka (Smederevo Sancağındaki Valah Nüfusu İçin Erken Bir Kanun)", *Vesnik Vojnog muzeja (Belgrad'daki Askerî Müze, Tutanakları)*, 11-12 (1960), s. 146-160.

34 Nikola Samardžić, "Karlo V i Turci", *İslam, Balkan i Velike sile (İslam, Balkanlar ve Büyük Güçler)*, Beograd 1998, s. 205-218; "Španci u Novom (1538-1539)", *Zbornik za istoriju BiH (Bosna Hersek Sırp Bilim Sanat Akademisi)*, 2 (1997), s. 173-196.

IV

Bu kısa incelemede dahi; Sırbistan'daki Osmanlı tarihi çalışmalarının temel zaafının kronolojik dengesizlik olduğunu farketmek mümkündür. Araştırmacıların çalışma, proje ve bibliyografilerine atılacak kısa bir bakış, katkılarının önemli bir kısmının erken dönem Osmanlı'ya ve sosyal tarih alanına hasredildiğini, buna mukabil 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı'sındaki Sırp milletine dair ancak birkaç makale yayımlandığını gösterir.

1990'ların başında başında, Osmanlı üzerine çalışan araştırmacılar, 19. yüzyıl Osmanlı çatısı altındaki Sırlara ilgi göstermeye başladılar. Bugüne dek, bilhassa Prens Miloš Obrenović'in Türk idaresini merkeze alan bazı önemli metinler yazılmış olmasına rağmen bu saha yeterli rağbete mazhar olmadı ve bunun sonucu olarak az sayıda araştırmacının çalışma alanı oldu.³⁵ Ayrıca Sırp millî tarihi ile ilgili Osmanlı kaynaklarının neşredilmesinde gösterilen çaba da yetersiz kaldı. Buna mukabil, son yirmi yılda; Niş *kazâsı* Osmanlı nüfus sayım defteri (1498 yılına ait),³⁶ Zaozjen bölgesindeki Ridjani hanedanı, daha sonra Hilandar Manastırı'ndaki sultan fermanları,³⁷ Bosna Hersek ve Dalmaçya'daki Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ilişkilerle ilgili Osmanlı belgeleri³⁸ ve Prens Miloš Obrenović'e satılan Türk malları ile ilgili Osmanlı belgeleri³⁹ gibi

35 Mirjana Marinković'in eserleri için bkz. "Novi izvori o politici kneza Miloša Obrenovića prema narodnim pokretima na granicama Srbije (Sırp Sınırlarındaki Halk Ayaklanmasına Karşı Prens Miloš'un Politikası Hakkında Yeni Kaynaklar)", *İÇ*, XL-XLI (1993-1994), Beograd 1995, s. 233-248; "Kapetan Miša Anastasijević i turski brodari (Kaptan Miša Anastasijević ve Türk Kayıkçılar)", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 52 (1996), s. 117-124; "Aleksa Simić", *Zbornik MSI (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 58 (1998), s. 145-157; "Srbija prve polovine XIXveka u Istoriji čudnovatih događaja u Beogradu i Srbiji Rašida Beogradanina i Memoiaru Ibrahima Mansur-efendije (Belgradlı Raşid'in *Belgrad'daki Garip Olaylar Tarihi*'ne ve Ibrahim Mansur Efendi'nin Hatıratına Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Sırbistan), *Zbornik MS za istoriju (Matica Srpska Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Tebliğleri)*, 61/62 (2000), s. 79-186; "Dva turska viđenja prilika na Balkanu krajem XIX veka (19. Yüzyıl Sonunda Balkanlar'ın Durumuyla İlgili İki Türk Görüşü)", *Evropa i Istočno pitanje. Političke i civilizacijske promene (Avrupa ve Doğu Sorunu. Siyaset Medeniyet Değişimleri)*, Beograd 2001, s. 207-215; "Türk Yönetimi Altında Modern Sırp Ulus ve Devletinin Şekillenmesi", *Bozulma ve Yeniden Şekillenme: Balkanlar'da Ulus İnşasının Erken Dönemleri*, ed. Marco Dogo, Guido Franzinetti, Ravenna 2002, s. 37-46; "Tanzimat i državna ideja 'Novih Osmanlija' (Tanzimat ve Yeni Osmanlıların Devlet Fikri)", *Nacionalni identitet i suverenitet u jugoistočnoj Evropi (Güney Doğu Avrupa'da Ulusal Kimlik ve Bağımsızlık)*, Beograd 2003, s. 391-402; "Bosna u prepisci kneza Miloša Obrenovića sa turskim vlastima (Bosna'da Prens Miloš Obrenović ve Türk Otoriteler Arasındaki Yazışmalar), *Zbornik za istoriju BIH (Bosna Hersek Tarih Dergisi, Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)*, 2 (2002), s. 173-182; "Tajni memoar Aleksandra Karateodori-paše sa Berlinskog kongresa (Berlin Kongresi Üzerine Alexander Karatheodori Paşa'nın Gizli Raporu), *İÇ*, 58 (2009), s. 249-260.

36 Milan Vasić, Olga Zirojević, Aleksandar Stojanovski, "Popis niškog kadiluka iz 1498. godine (1498 Niş Kazasının Nüfus Sayımı Kitabından)", *Spomenik SANU (Sırp Bilim Sanat Akademisi)*, CXXXI, *Odeljenje istorijskih nauka (Tarih Bilimleri Bölümü)*, 7, Beograd 1992, s. 97-148.

37 Dušanka Bojanić, Vančo Boškov, "Sultanske povelje iz manastira Hilandara (Hilandar Manastırı'na Verilen Sultan İmtiyazı)", *Hilandarski zbornik (Hilandar Dergisi, Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)*, 8, Beograd 1991, s. 167-213.

38 Vančo Boškov, "Turski dokumenti o odnosu katoličke i pravoslavne crkve u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji (XV-XVII vek) (XV-XVII. Yüzyıllarda Bosna Hersek ve Dalmaçya'daki Ortodoks ve Katolik Kiliseleri Arasındaki İlişkilere Dair Osmanlı Belgeleri)", *Spomenik SANU (Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)*, CXXXI, *Odeljenje istorijskih nauka (Tarih Bilimleri Bölümü)*, 7, Beograd 1992, s. 7-97.

39 Dušanka Bojanić, Tatjana Katić, "Osmanska dokumenta o prodaji turskih imanja knezu Milošu Obrenoviću (Türk Müllkerinin Prens Miloš Obrenović'e Satışı İle İlgili Osmanlı Belgeleri)", *Mešovita grada. Miscellanea*, nova serija, knj. XXVI, Beograd 2005.

bazi önemli belge koleksiyonları yayınlanmıştır. İlâveten, tarihî belge neşrinde uzmanlaşan *Miscellanea* adlı dergide ve muhtelif makale ve bilimsel çalışmalarda bazı şahsi belgeler neşredilmiştir.⁴⁰ Tekrar belirtilmelidir ki; özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı Sırp bölgelerine ait Osmanlı nüfus sayımı defterlerinin yayınlanması Ortaçağ ve Osmanlı araştırmacıları için hayati önemi haizdir.⁴¹ Son dönem akademisyenlerinden Miloš Macura sorumluluğunda ve Osmanlı nüfus defterlerinden yararlanılarak yürütülen *Branković Bölgesindeki İskân ve Nüfus* (Tur. *Vilayet-i Vlk*) adlı proje; tarihî-demografik çalışmanın en iyi örneğini sunmuştu ve tarihçi, nüfus bilimci, sosyolog, arkeolog ve coğrafyacıardan oluşan interdisipliner bir ekip tarafından, nüfus hareketleri ve iskan arasındaki ilişkinin muhtelif vechelerini açıklığa kavuşturmayı denemişti. En azından bir başka defterin verileri ile mukayese etmeksizin sadece tek bir nüfus defterine istinad ederek hipotezlerini geliştirmek gibi ciddi bazı noksanları olmasına rağmen bu çalışma Sırp sosyal bilimlerinde ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır ve kayda değer veriler sunmaktadır.

V

Daha önce işaret edilen sahadaki uzmanların azlığı ve araştırma gezileri için ayrılan fonların kifayetsizliğinin yanısıra bir başka önemli problem de bu konudaki yabancı literatüre ulaşılmadığı zordurlardır. Gerek Türkçe gerekse diğer Avrupa dillerinde yayınlanan ilgili eserleri kitapçılarda veya büyük kütüphanelerde bulabilmek muhaldir.

Son yirmi yıl içinde, Osmanlı İmparatorluğu tarihi üzerine her ikisi de oldukça önemli olan sadece eser iki Sırpçaya çevrildi: Robert Mantrand'ın editörlüğünde hazırlanan ve Fransızcadan tercüme edilen *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*⁴² ve Türkçeden tercüme edilen İlber Ortaylı'nın *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* adlı eseri.⁴³ Ayrıca Halil İnalcık'ın önemli eseri *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Klasik Çağ 1300-1600* de 1974'teki ilk baskısının ardından Radovan Samardžić'in aynı önsözü ile 2003 yılında tekrar basıldı.⁴⁴ Bu kitapların önsözleri sahanın uzmanı Osmanlı tarihçileri tarafından

40 Srdjan Katić, "Popis prihoda Beogradske kancelarije iz 1708. godine (1708'te Belgrad İdaresi Gelirlerinin Listesi)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXIV, Beograd 2005, s. 7-19; Tatjana Katić, "Trgovište u osmanskim popisima prizrenskog sandžaka iz 1530, 1550 i 1571. godine (Osmanlı Nüfus Kayıtlarında Prizren Sancağı: Trgovište 1530, 1550 ve 1571)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 163-175; Srdjan Katić, "Dva izveštaja o poslovanju rudnika Majdanpek iz 1566/67 i 1567/68. godine (Majdanpek Madeni İle İlgili İki Rapor: 1566/67 ve 1567/68)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 175-187; Dragana Amedoski, "Dva popisa zemunske nahije iz 1578/9 i 1588-1596. godine (Zemun Nahiyesine Ait 1578/9 ve 1588-96 Tarihli İki Tahrir Defteri)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 187-235; Srdjan Katić, "Obnavljanje rudnika Novi Bezistan u Trepči 1664. godine (1664'te Trepç'dakiNovi Bezistan Madeninin Yenilenmesi)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 235-245; Srdjan Katić, "Otvaranje rudnika Samokov i Majdanpek 1691. godine. (1691'de Samokov ve Majdanpek MadenlerininAçılması)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 245-253; Tatjana Katić, "Popis osmanske dvorske apoteke iz 1714. godine (1714'te Osmanlı Eczane Mahkemesinin Oluşumudaki Makalelerin Listesi)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 253-273; Ljiljana Čolić, "Bujuruldija Muhamed Salih Vedžihi-paşe (Muhammed Salih Vecihi Paşa Buyuruldusu)", *Mešovita grada Miscellanea*, nova serija, knj. XXVII, Beograd 2006, s. 283-291.

41 Miloš Macura (ed.), *Naselja i stanovništvo Oblasti Brankovića 1455. godine (1455'te Branković Bölgesinin Yerleşme ve Nüfusu)*, Beograd: Službeni glasnik 2001.

42 Rober Mantran, *Istorija Osmanskog carstva*, (Ema Miljković, önsöz Aleksandar Fotić), Beograd: Clio 2002.

43 İlber Ortaylı, *Najduži vek imperije*, (çev. ve önsöz Mirjana Marinković), Beograd: Srpska književna zadruga, 2006.

44 Halil İnalcık, *Istorija Osmanskog carstva. Klasično doba 1300-1600*, çev. Milica Martinović, Beograd: Srpska književna zadruga, 1974; Beograd: Utopija, 2003.

yazılmıştır. Prof. Aleksandar Fotić, Mantrand'ın *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*'ne yazdığı önsözde ayrıca Vulah nüfusunun durumu gibi Mantrand'ın ve Sırp tarih yazıcılığının farklı şekillerde tahlil ettiği bazı konulara da temas etmektedir.

Yukarıda bahsi geçen monografi ve makalelerin en dikkate değer özellikleri, hepsinin seçilen konunun tam ve objektif bir resmini çizmek için mümkün merteye farklı menşeli belgelerle beraber, birincil ve orjinal Osmanlı kaynaklarına dayanmasıdır.

Sonuç olarak denilebilir ki son yirmi yıl içerisinde Sırbistan'daki Osmanlı tarihi çalışmalarını yeni araştırma alanları açmıştır, bununla beraber halen ve acilen daha sistematik ve metodolojik açıdan problemsiz çalışmalara ihtiyaç vardır.

Son olarak, son yirmi yıl içinde; Sırbistan'daki Osmanlı tarihi çalışmalarını bir dizi yeni yazarlar ve konular getirmiştir, fakat halen bu alanda daha fazla sistematik çalışma ve planlanmış stratejiye acil olarak ihtiyaç olduğu söylenebilir. Büyük çoğunlukta genç insanların bu konular ile ilgilenmesini mümkün kılmak ve hem Osmanlı dili hem de tarih konusunda uzman olmak için, üniversite seviyesindeki eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi hayati önemdedir.

B) Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Modern Karadağ Tarihçiliği

Karadağ tarihçileri, Osmanlı dönemini belirli bir konu çerçevesinde araştırmayıp ona sadece 19. yüzyılın uluslararası ilişkileri çerçevesinde ve daha genel konuların bir cüzü olarak temas ettiler.⁴⁵ Hiç şüphesiz ki bu durum, Osmanlı çalışmalarında Karadağ uzmanı eksikliğinden kaynaklandı; ancak son zamanlarda, Karadağ Tarih Enstitüsü'nde araştırma ve çalışmalarını yürüten genç insanlar gerekli bilgi ve donanıma sahip olmaya başladı. Yine de bu; Karadağ'ın Osmanlı devrine tetabuk eden tarihinin Yugoslav tarih-yazımında tamamıyla ihmal edildiği anlamına gelmez ki akademik hayatlarının önemli bir yekununu Saraybosna'da Felsefe Fakültesi mensubu olarak geçiren iki önemli Osmanlı tarihçisi, Yugoslav olan Branislav Djurdjev ve Milan Vasić kısmen de olsa çalışmalarını Osmanlı hakimiyeti altındaki Karadağ'a hasretmişlerdir.

Branislav Djurdjev⁴⁶ 1952'de Belgrad'da Sırp Bilim Sanat Akademisi'nde savunduğu ve 1953'te yayınlanan⁴⁷ doktora tezinde 16. yüzyılda Karadağ'daki Osmanlı yönetimini inceledi. Konuya ilişkin bazı tartışmalı sonuçları olmasına rağmen hâlâ, Karadağ tarihine ilişkin, Osmanlı kaynaklarına dayanılarak yazılan en iyi sentez çalışmadır. Buna ilaveten Djurdjev bu konuyla ilgili bir dizi makale ve çalışma yaptı, ki bunların en önemlileri *Karadağ ve Hersek Dağ Aşiretlerinin Teşekkül ve Gelişimi* başlıklı monografide toplandı.⁴⁸ Djurdjev ayrıca *Yugoslav Milletlerinin Tarihi*'ne Osmanlı Karadağ'ına ilişkin bölümler de yazdı.⁴⁹

45 Mesela bkz. Radoslav Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711-1918 (1711-1918 Karadağ Diplomasisi)*, Podgorica: Istorijski institute Crne Gore, 1996.

46 Yaşamı ve çalışmalarının detayları için bkz. Enver Redžić, *Branislav Djurdjev - ličnosti djelo (Branislav Djurdjev - Yaşamı ve Çalışmaları)*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2003.

47 Branislav Djurdjev, *Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII veku (16-17. Yüzyıllarda Karadağ'da Türk Egemeliği)*, Sarajevo: Svjetlost, 1953.

48 Branislav Djurdjev, *Postanak i razvitak crnogorskihi i hercegovačkih brdskih plemena*, Titograd: Crnogorska Akademija nauka i umjetnosti, 1984. Karadağ tarihi ile ilgili tüm bibliyografya çalışmaları için bkz. Vesna Mušeta - Aščerić, "Bibliografija radova akademika Prof. Dr. Branislava Djurdjeva (Prof. Dr. Branislav Djurdjev Kaynaçası)", *Prilozi*, 28, Sarajevo 1999, s. 271-301.

49 *Istorija naroda Jugoslavije (Yugoslav Ulusunun Tarihi)*, Beograd: Prosveta, 1960, s. 152-168, 509-531.

Milan Vasić'in Osmanlı idaresi altındaki Karadağ kasabalarına ilişkin eseri sadece Karadağ tarihi açısından değil ayrıca nüfus defterlerindeki verilerin kullanımı ve değerlendirilmesine emsal teşkil etmesi ve tarih metodolojisi bakımından da önemli katkılar sunan ve Djurdjev'in kilerle eş değerde öneme sahip olan bir çalışmadır.⁵⁰ Vasić ayrıca Osmanlı Karadağ'ı ile ilgili başkaca makaleler de kaleme aldı.⁵¹ Osmanlı kaynaklarına değil de Batılı kaynaklara dayanılarak Gligor Stanojević tarafından yazılmış olmasına rağmen, *Karadağ Tarihi*'nin, 16. ve 18. yüzyıllar arası devrin Karadağ'da benzer çıkarları bulunan iki önemli gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik ilişkileri zaviyesinden tartışıldığı üçüncü cildinin de hakkı teslim edilmelidir.⁵²

Daha genç nesil tarihçiler olarak, Adnan Pepić⁵³ ve Jasmina Djordjević⁵⁴ tarafından yazılan monografi de zikredilmeye değerdir. Esasen Arap çalışmalarındaki uzmanlığına rağmen, Dragana Kujović⁵⁵ de Karadağ'da Osmanlı çalışmalarının gelişimine ilişkin katkıda bulunmuştur.

Dikkatli okuyucular, Sırbistan'daki Osmanlı çalışmaları çerçevesinde isimleri zikredilen zevatın aynı zamanda Osmanlı Karadağ'ına ilişkin makaleler de yazmış olduğunu farkedebilirler. Bu örtüşme, Yugoslavya'nın 1990'ların başına dek tarihçiler için politik olduğu kadar bilimsel açıdan da, katı coğrafi bölünmeler olmaksızın, yeknesak bir ülke olduğu gerçeği akılda tutulduğunda çok daha kolay anlaşılır.

C) Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Modern Hırvat Tarihçiliği

Şark El yazmaları Koleksiyonu'nun 1927'de Zagreb'te, bugün Hırvat Bilim ve Sanat Akademisi olarak bilinen Yugoslav Bilim ve Sanat Akademisi'nin bir bölümü olarak kurulmasına ve ihtiva ettiği Türkçe, Arapça ve Farsça el yazmalarına rağmen ne Türk ne de Osmanlı çalışmaları Hırvat dil ve tarih çalışmalarının merkezindeydi. 1994'te

50 Milan Vasić, "Gradovi pod turskom vlašću (Türk Egemenliğindeki Kasabalar)", *Istorija Crne Gore (Karadağ Tarihi)*, III, c. 1, Titograd 1975, s. 503-607.

51 Milan Vasić, "Etnički odnosi u jugoslovensko-albanskom graničnom području prema popisnom defteru sandžaka Skadar iz 1582/83 godine (1582/83 Skadar Sancağı Nüfus Sayımı Kitabına Göre Yugoslav-Arnautluk Sınır Bölgesindeki Etnik İlişkiler)", *İslamizacija na Balkanskom poluostrvu (Balkanlar'da İslam'a Dönüştürme)*, Istočno Sarajevo 2005, s. 51-63.

52 *Istorija Crne Gore (Karadağ Tarihi)*, III, c. 1, Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore, 1975; Gligor Stanojević, "Crna Gore u XVI vijeku (16. Yüzyılda Karadağ)", s. 3-73; "Crna Gora u XVII vijeku (17. Yüzyılda Karadağ)", s. 91-108; "Crna Gore u XVIII vijeku (18. Yüzyılda Karadağ)", s. 231-365.

53 Adnan Pepić, "Podgorička tvrdjava u drugoj polovini XVI vijeka (16. Yüzyılın İkinci Yarısında Podgoriča Kalesi)", *Istorijski zapisi (Tarih Yazıları)*, c. 80, no. 1-4, Podgorica, 2007, s. 227-XXX; Adnan Pepić, "Gradovi na crnogorskom primorju pod osmanskom vlašću (Osmanlı Egemenliğindeki Karadağ Kıyısındaki Kasabalar)", *Almanah*, 41-42, Podgorica, 2008, s. 133-142; Adnan Pepić, "Prvi pomeni sela Zloglavlje u osmanskim dokumentima (Osmanlı Belgelerinde Zloglavlje Köyünün İlk Bilgisi)", *Istorijski zapisi (Tarih Yazıları)*, c. 81, no. 1-4, Podgorica, 2008, s. 193-199.

54 Jasmina Djordjević, *Dračevica i Ridjani sredinom XVI vijeka (16. Yüzyılın Ortalarında Dračevica ve Ridjani)*, Beograd: Zadužbina Andrejević, 1997.

55 Dragana Kujović, *Tragovima orijentalno-islamskog kulturnog nasljeđa u Crnoj Gori (Karadağ'da Şark ve İslam Kültür Mirasının Parçası Üzerine)*, Podgorica: Almanah, 2006; Dragana Kujović, "Husein-pašina džamija: tragom zapisa i pedanja (Hüseyin Paşa Camii: Yazı ve Geleneğin İzinde)", *Istorijski zapisi (Tarih Yazıları)*, c. 74, no. 1-2 (2001), s. 99-107; Dragana Kujović, "Orijentalno-islamski segment kulture istorije Crne Gore na stranicama 'Zapisa' (Istorijskih zapisa) (Yazılar'da Karadağ'ın Kültür Mirasının Oryantal-İslami Parçası)", *Istorijski zapisi (Tarih Yazıları)*, c. 80, no. 1-4 (2007), s. 65-71.

Zagreb Üniversitesi Beşerî ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde bir Türkiyat kürsüsü kuruldu, ancak bu kürsünün temel uğraş alanlarını Türk dili ve edebiyatı teşkil etmektedir.⁵⁶

Hırvatistan'daki Osmanlı tarihi çalışmalarının en iyi temsilcisi; Zagreb Üniversitesi Beşerî ve Sosyal Bilimler Fakültesi Erken Modern Tarih Profesörü, Osmanlı dil ve tarihi uzmanı Nenad Moaçanın'dır. Moaçanın, Hırvat tarihinin özellikle Osmanlı dönemini ve fakat aynı zamanda 16 -18. yüzyıllar arası Güneydoğu Avrupa tarihini ele aldığı dört çok önemli kitap yazmıştır.⁵⁷ Hırvatistan'ı haritada Avrupa ülkesi olarak mütalaa etmekle beraber Osmanlı çalışmalarıyla da ilgilenen Profesör Moaçanın konu ile ilgili pek çok çalışma da yapmıştır.⁵⁸

Son olarak; Osmanlı hakimiyeti altındaki Hırvatistan'a dair yeni yeni yayınladıkları çalışmaları ile Zagreb'ten iki genç meslektaş, Vjerman Kursar ve Dino Mujadžević zikredilmeden geçilmemelidir.⁵⁹

56 Daha fazla detay için bkz. Zagreb Üniversitesi Beşerî ve Sosyal Bilimler Fakültesi resmî web sayfası www.ffzg.hr.

57 Nenad Moaçanın, 1526-1690 *Tuna Ortasında Kasaba ve Ülke*, Leiden, Boston: Brill Academic Publishers, 2005; Nenad Moaçanın *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine (Osmanlı Egemenliğindeki Slovenya ve Srem)*, Slavonki Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001; Nenad Moaçanın, *Turska Hrvatska (Türk Hırvat)*, Zagreb: Matica Hrvatska, 1999; Nenad Moaçanın, *Požega i Požeština u sklopu Osmanlijskog carstva (1537-1691) (1537-1691'de Osmanlı İmparatorluğu'nda Požega and Požeština)*, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1997.

58 Burada bazı çalışmalarından bahsedeceğiz: "Pristup ekohistoriji Podravine prema osmanskim izvorima (Osmanlı Kaynaklarına Göre Podravina: Eko-tarih Yaklaşım)", *Ekonomika i ekohistorija (İktisadi ve Eko-Tarih)*, 1 (2005), s. 139-146; "Osmanlı Kayıtlarının Neşri: İhmal Edilmiş Bazı Yönler", *Archivum Ottomanicum*, 19 (2001), s. 103-106; "Bosna'daki Köylülerin Kitelesel İslamlaşması: Açıklığa Kavuşturma", *Melanges Prof. Machiel Kiel*, Abdeljelil Tamimi (ed.), Zaghuan: Fondation Temimi pour la Recherche Scientifique et l'Information, 1999, s. 353-358; "La conversione di massa di contadini bosniaci all' Islam", *Storia religiosa dell' Islam nei Balcani*, Luciano Vaccaro (ed.), Gazzada: Centro Ambrosiano, 2008, s. 169-188; "Osmanlı Bosnası", *Türkler*, Hasan Celal Güzel (ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 399-405; "Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do razdoblja reformi u Bosni i Hercegovini (1463.-1831) (1463-1831'de Bosna Hersek'te Reformasyon Dönemine Kadar Osmanlı Yönetimindeki Hırvatlar 1463-1831)", *Hrvatsko-slavonska Vojna Krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u Ranom Novom vijeku (Hırvat-Slovenya Askerî Sınırı ve Erken Modern Zamanlarda Osmanlı Egemenliğindeki Hırvatlar)*, Neven Budak (ed.), Zagreb: Leykam International, 2007, 108-185 (1997) s. 33-56; "Turska vojna krajina u hrvatskim zemljama: prolegomena za 16. i 17. stoljeće (Hırvat Topraklarındaki Türk Askerî Sınırı: 16. Yüzyıl-17 Yüzyılın Başı)", *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Alexander Buczynski, Stjepan Matković, Zagreb: Hrvatski Institut za povijest, 2003, s. 85-91. Bibliyografyanın tamamı için bkz. www.bib.irb.hr/listaradova?autor=086520

59 Vjerman Kursar, "Bosna'daki Müslüman Olmayan Osmanlı'nın Hukuki Statüsü (1463-1699): Bir Vaka Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, 2007 Vjerman Kursar, "Modern Erken Dönem Osmanlı Toplumunun Organizasyonu Üzerine Bazı Açıklamalar: 'Hukuki İkicilik' ve Toplumsal Yapılar", *Dönüşen Osmanlı Çalışmaları, CIEPO Tebliğleri 18*, Zagreb, Ekrem Čaušević, Nenad Moaçanın, Vjerman Kursar (ed.), Berlin: LIT Verlag, 2010; Dino Mujadžević, "Muhimme defter iz 1552 - osmanski izvor za povijest Slavonije i Srijema (1552 Muhimme Defteri: Slovenya ve Srem Tarihi İçin Osmanlı Kaynağı)", *Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest (Hırvat Tarih Enstitüsü'nün Slovenya, Srem ve Baranja Bölümü Yıllığı)*, 2008, s. 399-428; Dino Mujadžević, "Osmanska osvajača u Slavoniji 1552. u svjetlu osmanskih arhivskih izvora (Osmanlı Belgelerine Göre 1552'de Osmanlı'nın Slovenya'yı İşgali)", *Povijesni prilozi (Tarihte Katkılar)*, 2009, s. 89-108; Dino Mujadžević, "İbrahim Pečevića (1574. - 1649.). Osmanski povjesničar Hrvatske i Bosne ➤

Sonuç olarak, bu çalışmada yer verilen ve hâl-i hazırda yeterli düzeye erişmiş olmayan üç ilmî ve akademik merkezin dışında Belgrad'ın Osmanlı çalışmalarının en üst düzeyde yürütüldüğü yer olduğu iddia edilebilir. Genel anlamda Sırp tarihini anlamakda Osmanlı dönemi hayati önemi haiz olduğu için Belgrad'daki Şark Enstitüsü'nün tesisi gerekli ve faydalı olmuştur.

Zagreb'de; Türk ve Osmanlı çalışmaları üniversite düzeyinde olduğu için hiç şüphesiz yakın gelecekte, bu alanda şu ana kadar üretilenlerden daha fazla ve daha önemli sonuçlar doğuran çalışmalar yapan uzman sayısının artacağı ümidi beslenebilir. Podgorica için bu alandaki uzman eksikliği, halen çok fazla hissedilir derecededir. Bu problemin çözümüne ilişkin atılacak tek adım ise üniversite bünyesinde Osmanlı Karadağ'ına dair henüz temas edilmemiş konularda pek çok araştırmaya liderlik edecek bir Türk ve Osmanlı çalışmaları kürsüsü ihdas etmektir.

Bu satırların yazarı, Osmanlı çalışmalarının yukarıda bahsedilen bütün merkezlerde hak ettiği seviyeye ulaşacağını ve bu çerçevede yeni araştırmalar ortaya koyacak kabiliyetli gençlerin yapacağı Osmanlı ve Osmanlı tarihi çalışmaları için (bilhassa mali) imkânlar doğacağını umut ediyor.

Kısaltmaların Listesi:

Akademija Nauka Bosne i Hercegovine (ANUBIH) = Bosna Hersek Bilim Akademisi

Istorijski časopis (IČ) = Tarihi Dergi

Jugoslovenski istorijski časopis (JIČ) = Yugoslav Tarih Dergisi (YHR)

Simpozijum Seoski dani Sretena Vukosavljevića (Simpoziju SDSV) = Sreten Vukosavljević'in Genç Yaşlarına İhtaf Edilen Bilimsel Toplantının Tutanakları

Srpska Akademija Nauka i Umetnosti (SANU) = Sırp Bilim ve Sanat Akademisi

Zbornik Matice Srpska za istoriju (Zbornik MSI) = Matica Srpska, Sosyal Bilimler Bölümü

Tarih Tebliğleri.

Sırp, Karadağ ve Hırvat Tarih Yazıcılığında Osmanlı İmparatorluğu

Ema MILJKOVIC

Özet

Bu çalışma Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan'daki Osmanlı tarihi çalışmalarının gelişim ve sonuçlarından bahsetmekte ve son yirmi yılda bu alanda yayımlanan en önemli çalışmalara yoğunlaşmaktadır. Ayrıca müellif, söz konusu çalışmaların kuvvet ve zaafına da işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih Yazıcılığı, Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan

i Hercegovine podrijetlom iz Pečuha (İbrahim Peçevî (1574-1649): Pecuh Kökenli Hırvat ve Bosna Hersek Osmanlı Tarihçisi)", *Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest (Hırvat Tarih Enstitüsü'nün Slovenya, Srem and Baranja Bölümü Yıllığı)*, 2009, s. 375-389.